

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์ประเพณีการเหยาของชาวภูไท

Local Wisdom and Conservation of Phutai Traditions

รัชนีกร ไวกล้า

Racthaneekorn Waikla

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สาขารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Faculty of Humanities and social sciences,

Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

E-mail: janny999@gmail.com

Received March 9, 2019; Revised March 15, 2019; Accepted May 29, 2019

บทคัดย่อ

บทความนำเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ประเพณีหมอเหยาของชาวภูไท ชุมชนบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการนำเสนอแนวคิดหรือหลักการอนุรักษ์ที่แฝงอยู่ในประเพณีพิธีกรรมการขอขมาเป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวภูไท ผู้เขียนมีประสงค์เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาของการอนุรักษ์พิธีกรรมการเหยาเกิดความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชนเป็นการพัฒนา และฟื้นฟูหมอเหยาให้มีความยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในการพัฒนาสังคมโดยจะนำเสนอในรายละเอียดได้แก่ คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีหมอเหยาของชาวภูไท 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชน และ 3) แนวคิดการอนุรักษ์ การส่งเสริมการจัดการภาครัฐให้เยาวชนรุ่นหลังได้ทราบถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญตลอดจนเนื้อหาอันนำมาปฏิบัติถึงการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การอนุรักษ์; ประเพณีการเหยา

Abstracts

This article aim to presentation of local wisdom and conservation of the Yao Ya tradition of Phu Tai people. Ban Kut Wa Community, Kut Wa Subdistrict, Kuchinarai District, Kalasin Province In order to present the concept or conservation principle inherent in the ritualistic rituals that are of cultural value to the people of Phutai, the author wishes to see the value of the wisdom of conservation, the Yao ritual, the relationship between Phutai Traditions. Yao and the community are developing and the rehabilitation of Yao to be sustainable in order to strengthen the community to be the foundation that creates stability in social development, which will be presented in details as follows: 1) Local wisdom of the Yao people of Phu Tai people 2) Relationship between doctors like the community 3) Conservation concept Promoting the management of the public sector for the younger generation to know the important cultural traditions as well as the content that is applied to the current lifestyle.

Keywords: Local Wisdom; Conservation; Yao Tradition

บทนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เฉพาะพื้นที่และเฉพาะด้านเพราะการส่งเสริมภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์และเป็นแนวทางการส่งเสริม ภูมิปัญญาของชาวบ้านจากอดีตถึงปัจจุบันในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมการเหยา มีการรวบรวมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ให้มีบทบาทในการขับเคลื่อนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และการสอดคล้องกับแนวคิดการการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อสะท้อนความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในยุคปัจจุบันภูมิปัญญาจัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์สิ่งดังกล่าวสังคมของงานขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ของคนในอดีตด้วยความเนียนคมในการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึกเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่างๆของชุมชนท้องถิ่นและสังคมของตน (ชวน เพชรแก้ว, 2547) ตลอดจนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีประเพณีพิธีกรรมควบคู่กับความเชื่อมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นพิธีกรรมการเหยา ในการรักษาโรค หรือการเหยาเลี้ยงผี เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวภูไทที่เชื่อว่าถ้ารักษาแบบแผนปัจจุบันไม่หายก็จะหันมาพึ่งการเหยาในการรักษา สมัยก่อนสภาพสังคมของชาวผู้ไทไม่มียารักษาโรคหรือไม่มีการแพทย์ สาธารณสุขยังไม่เจริญ เมื่อมีการเจ็บป่วยก็จะทำการเยียวยาแบบตามมีตามเกิด ก่อให้เกิดความตื่นตระหนกที่พึ่งในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนใหญ่ชาวภูไทจะใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่มีในท้องถิ่นใช้ในการรักษาและดูแลสุขภาพ หมอพื้นบ้านเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวผู้ไท ซึ่งการเหยาจะมีหลายประเภท อาทิเช่น การเหยารักษาคน เหยาเลี้ยงผี เหยาเด็กร้องไห้ เหยาสู่วัณญ์แต่งงานแต่ผู้เขียนบทความนี้เป็นคนผู้ไทมีความสนใจในการทำพิธีเหยาแบบรักษาโรค ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวภูไท

“เหยา” เป็นความเชื่อและพิธีกรรมหนึ่งในการรักษาสุขภาพของคนในชุมชนผู้ไทที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่สืบทอดมาจากความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือผี เป็นการทำพิธีเพื่อติดต่อระหว่างผีกับคน ที่สุดหรือพิธีเรียกขวัญแรกที่คนไทมีนั้นเป็นพิธีเรียกขวัญผู้ป่วย ” (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ 2529; กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) สังคมสมัยใหม่ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ภูมิปัญญาในพิธีกรรมเหยาทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชนและเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ เช่นด้าน

สังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านสภาพแวดล้อม ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ด้านการส่งเสริม และด้านความเชื่อ จากอดีตถึงปัจจุบันหมอเหยายังคงเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน ในอดีตพิธีการเหยาไม่เพียงแต่จะเป็นการรักษาแบบเฝ้ายารักษาคนป่วย ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เท่านั้น แต่ยังเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิต จัดเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย (ทรงคุณ จันทจร 2540) ปัจจุบันมีหมอเหยาเหลืออยู่ไม่กี่คน ชุมชนยังไม่ค่อยเห็นคุณค่า โดยเฉพาะเยาวชนที่ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญหรือเป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย ผู้เขียนมีความเห็นเห็นว่าถ้าหากคนในชุมชนยังไม่เห็นถึงความสำคัญและไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ประเพณีการเหยาก็คงจะไม่มีให้เห็น และวัฒนธรรมประเพณีของชาวภูไทจากอดีตถึงปัจจุบันที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่นก็จะหายสาบสูญ

ความร่วมมือของการบริหารจัดการภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนการอนุรักษ์จะทำให้มีการภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการนำเสนอ จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจของรัฐบาลจากลำดับชั้นไปสู่การมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีม เป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจ รัฐบาลกลางไปสู่รัฐบาลท้องถิ่น ให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจหรือการแก้ไขปัญหาในพื้นที่มากขึ้น ในแนวคิดของการอนุรักษ์จะทำอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน คือการสร้างความรู้เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง

บทความนี้ผู้เขียนสนใจในการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมเหยาของชาวภูไท โดยเฉพาะกรณีศึกษาในเขตพื้นที่ ชุมชนบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการนำเสนอแนวคิดหรือหลักการอนุรักษ์ที่แฝงอยู่ในประเพณีพิธีกรรมการเหยา เป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวภูไท ผู้เขียนมีประสงค์เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาของการอนุรักษ์พิธีกรรมการเหยา เกิดความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชน เป็นการพัฒนาและการฟื้นฟูหมอเหยาให้มีความยั่งยืน เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ทราบถึงวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ ตลอดจนเนื้อหาอันนำมาปฏิบัติ เข้าถึงการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในการพัฒนาสังคม โดยมีการตั้งประเด็นการนำเสนอไว้ 4 ประเด็น คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเพณีเหยาของชาวภูไท บ้านกุดหว้า ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชน แนวคิดการอนุรักษ์ และการส่งเสริมการจัดการภาครัฐ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีเหยาของชาวภูไท บ้านกุดหว้า

พิธีกรรมเหยาเป็นการติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์กับวิญญาณโดยใช้บทกลอนและทำนองลำมีแคนประกอบการให้จังหวะผู้ทำหน้าที่สื่อสารคือหมอเหยาการเหยาแต่ละครั้งจะมีเครื่องคายประกอบพิธีกรรมเหยาถือว่าเป็นวิธีการบำบัดรักษาพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ที่รักษาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน อันเนื่องจากการละเมิดหรือสร้างความไม่พอใจต่อผี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีมีอำนาจ ความรู้สึก อารมณ์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดการเจ็บป่วย หรือประสบภัยธรรมชาติ ก็จะเชื่อว่าเป็นเกิดจากการละเมิดต่อผีจึงต้องมีการทำพิธีบวงสรวง กราบไหว้ บูชา เพื่อให้ผีมาช่วยบำบัดปัญหาความเดือดร้อน และเชื่อว่าผีจะดลบันดาลให้เป็นไปตามต้องการได้

พิธีกรรมเหยา คือ การติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์กับวิญญาณโดยใช้บทกลอนและทำนองลำมีแคนประกอบการให้จังหวะผู้ทำหน้าที่สื่อสารคือหมอเหยาการเหยาแต่ละครั้งจะมีเครื่องคายประกอบพิธีกรรมเหยาถือว่าเป็นวิธีการบำบัดรักษาพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ที่รักษาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน อันเนื่องจากการละเมิดหรือสร้างความไม่พอใจต่อผี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีมีอำนาจ ความรู้สึก อารมณ์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดการเจ็บป่วย หรือประสบภัยธรรมชาติ ก็จะเชื่อว่าเป็นเกิดจากการละเมิดต่อผีจึงต้องมีการทำพิธีบวงสรวง กราบไหว้ บูชา เพื่อให้ผีมาช่วยบำบัดขจัดปัญหาความเดือดร้อน และเชื่อว่าผีจะดลบันดาลให้เป็นไปตามต้องการได้ หมอเหยาจะใช้วัจนกรรมปลอบประโลมใจมากที่สุด และมีการใช้วัจนกรรมกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ การบอกกล่าว การชี้แนะ การผูกมัด การแสดงความรู้สึก และการแถลงการณ์ โดยมีเจตนาเพื่อบอกเล่าหรือขอร้องให้ขวัญของผู้ป่วยกลับมาเข้าร่างกาย เพื่อจะได้หายเป็นปกติ การเหยาเป็นวัฒนธรรมของที่สะท้อนความเชื่อในการรักษาแบบพื้นบ้าน และผู้ป่วยที่หายจากการเจ็บป่วยจะฝากตัวเป็นลูกศิษย์และ รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เป็นหมอเหยาคนต่อไป (อลงกรณ์ อิทธิผล, 2558)

หมอเหยา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ผีเชื่อเป็นผู้เลือกเพราะผู้หญิงส่วนใหญ่ปฏิบัติต่อบรรพบุรุษดีสม่ำเสมอหมอเหยาเป็นได้ 2 วิธีคือ วิธีคือ วิธีที่หนึ่ง คือให้คนที่เป็หมอเหยาซึ่งจะเป็นผีหมอเทียมอยู่ในตัว หรือผีเชื่อมาครอบ (คือมาถ่ายทอดให้) อีกวิธีหนึ่งคือการที่มีผีเชื่อ (คือมีเชื่อ

สายผีหมอกคนที่เป็นหมอกเหยาตายไปก็จะตกทอดแก่ทายาทที่เรียกว่าผีเชื้อ) เข้ามาอยู่ กับหมอกเหยา ก็จะถ่ายทอดให้ลูกหลานต่อไปโดยผีเชื้อแค่เป็นผู้เลือกเอง การที่จะเป็นหมอกเหยาต้องมีคุณสมบัติที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนต้องเป็นคนดีที่มีคุณธรรมสูงมีศีลจรรยาไม่กินของไม่สุกจัดต้องปรุงขึ้นมาเองส่วนใหญ่จะเน้นดอกจำปี ไว้ที่ม้วนผมของตัวเอง ในแต่ละปีจะมีการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านทุกๆปี คือการที่ไม่เอาหลายๆคนมาอยู่รวมกันเลี้ยงผีหมอกด้วยเหล้าไก่ตัวของเช่นไหว้เมื่อผีหมอกเข้ามาเยี่ยมก็จะมีการพ้อน ใส่ดนตรีประกอบด้วย แคน ผีหมอกจะมี อาวุธในการประกอบพิธีการเหยา

ประเภทของการประกอบพิธีกรรมเหยา

1. การเหยาเพื่อคุ้มผีออก เนื่องจากผู้ป่วยมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการกระทำของผีหรือวิญญาณทำให้เกิดการเจ็บป่วย ซึ่งจะต้องมีการเสี่ยงทายจากหมอกเหยาทำพิธีคุ้มผีออกจากการร่ำรำของหมอกเหยาประกอบกับดนตรีที่ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรี

2. เหยาเพื่อให้ขวัญและกำลังใจ เหยาต่ออายุ เหยาเพื่อชีวิต เหยาแก้บน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ครอบครัวญาติพี่น้อง วงศ์ตระกูล ในช่วงเทศกาลงานสำคัญๆ ของหมู่บ้านชุมชนหรือฤดูกาลทำการเกษตรกรรมเพื่อให้ได้ผลผลิตมีความอุดมสมบูรณ์ตามที่คาดหวัง

3. เหยาเพื่อเลี้ยงผี เพื่อเลี้ยงขอบคุณผีบรรพบุรุษในรอบปี ซึ่งพิธีการเหยาแบบนี้จะกระทำเพียงปีละครั้งเท่านั้นในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายนเท่านั้น เพื่อขอขมาและสักการะผีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองชุมชนให้ปกติสุขไม่มีเรื่องอันใดที่ทำให้เกิดภัยพิบัติหรืออันตรายแก่ผู้คนในชุมชนผู้ไทย

4. การเหยาในงานบุญประจำปี ส่วนมากกระทำพิธีกรรมในงานบุญพะเวดเท่านั้น โดยมีการเหยาปีละครั้งเท่านั้นกระทำติดต่อกันทุกๆ ปี ครบ 3 ปี แล้วจะเว้นช่วงของการประกอบพิธีเหยาในงานบุญประจำปีนี้ 1 ปี แล้วจึงกลับมาทำพิธีกรรมอีกครั้งเวียนแบบนี้ไปเรื่อยๆ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม และช่วงเวลาในการประกอบพิธีการเหยา

พิธีเหยานั้นจะไม่กระทำในวันพระขึ้น 8 ค่ำ ขึ้น15 ค่ำและแรม 8 ค่ำ และแรม15 ค่ำ จะประกอบพิธีการเหยาเฉพาะเวลาพลบค่ำหรือเวลาเย็นเป็นต้นไปไม่นิยมกระทำพิธีในช่วงบ่าย เพราะชาวผู้ไทยมีความเชื่อว่าช่วงเวลากลางวันเป็นเวลาในการเคลื่อนศพไปป่าช้า ไม่มีความเป็นสิริมงคล

มงคล สถานที่ในการประกอบพิธีการเหยาคนป่วยจะใช้บ้านของผู้ป่วยในการทำพิธีเหยาหรือถ้าเป็นการประกอบพิธีเหยาประจำปีของชุมชนจะใช้สถานที่เป็นศูนย์กลางชุมชน

ขั้นตอนของการเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย

ขั้นตอนของการเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย "หมอมเหยา" จะดำเนินการดังนี้

1. จัดเครื่องคายและตั้งเครื่องคายสำหรับพิธีการเหยาแล้วนำมาวางต่อหน้าหมอมเหยา
2. เตรียมเครื่องแต่งกายของหมอมเหยาและหมอแคนให้เรียบร้อย
3. การบูชาครูและลำเซ็งผีลง เพื่อให้ผีมาเข้าทรงถามอาการเจ็บป่วยจากผี เมื่อผีเข้าทรง

แล้วก็จะมีการแต่งกาย

ของหมอมเหยา แล้วทำการเหยาไปตามทำนองของเสียงแคนประกอบการรำรำ

4. ทำการลำเหยาโต้ตอบกันระหว่างผีและหมอมเหยาเพื่อถามผีว่าต้องการอะไร จะแก้ไขอาการเจ็บป่วยได้อย่างไรจะใช้เครื่องเช่นสรวงอะไรบ้าง โดยให้ญาติผู้ป่วยเป็นล่ามติดต่อกับหมอมเหยา เพื่อถามถึงสาเหตุและอาการเจ็บป่วยดังนี้

1) หมอมเหยาตรวจดูความพร้อมเรียบร้อย ความถูกต้องของเครื่องคายที่ใช้ในการบูชาเครื่องเช่นไหว้

2) หมอแคนเริ่มเป่าแคนให้จังหวะประกอบการเหยา

3) หมอมเหยาลำ (กลอนลำ) ร่ายกลอนเซ็งผีมาถามสาเหตุของการเจ็บป่วย จะถามจนรู้อาการเจ็บป่วยว่าเกิดจากสาเหตุใด

4) ญาติผู้ป่วยมอบสุราขาวให้หมอมเหยาประมาณครึ่งขวด โดยหมอมเหยาจะต้องดื่มเหล้าประมาณ 1 จอก แล้วหมอแคนดื่มอีก 1 จอก

5. การเซ็งผีมาถามถึงสาเหตุความโกรธแค้น เพื่อให้ผีไม่ทำร้ายผู้ป่วย จะมีการเสี่ยงทายของหมอมเหยา ดังนี้

1) เสี่ยงทายด้วยไข่ หมอมเหยาจะเอาข้าวสารโรยลงไข่ ถ้ามีข้าวสารติดอยู่บนไข่เป็นจำนวนที่แสดงว่าผู้ป่วยจะหายป่วย ถ้าข้าวสารติดอยู่จำนวนคู่แสดงว่า ผีไม่ยอมหมอมเหยาจะต้องอ้อนวอนต่อไปอีก โดยผู้เข้าร่วมในพิธีจะช่วยกันพูดอ้อนวอนผีให้ยอม จากนั้นจะทำการเสี่ยงทายด้วยดาบ โดยเอาดาบปักลงไปนข้าวสารในจาน หรือถ้วยบนถาดเครื่องคายถ้าดาบนั้นตั้งอยู่บนข้าวสารได้แสดงว่าผีให้อภัยไม่โกรธแค้นหากดาบที่ปักลงบนข้าวสารแล้วล้มลง แสดงว่า

ผียังมีความโกรธแค้นผู้ป่วยอยู่ หมอเหยาจะทำการอ้อนวอนอีกครั้งหนึ่งพร้อมญาติและผู้เข้าร่วมพิธี พร้อมทั้งเสี่ยงทายอีกครั้ง หรืออ้อนวอนและเสี่ยงทายจนกว่าดาบนั้นตั้งอยู่บนถ้วยข้าวสารได้

2) เมื่อมั่นใจแล้วว่าผีให้อภัย หายโกรธแค้นแล้วหมอเหยาจะทำการเสี่ยงทายด้วยเมล็ดข้าวสารที่โรยลงบนฝ่ามือ 3 ครั้ง ซึ่งถ้าข้าวสารมีจำนวนที่แสดงว่าผีนั้นหายโกรธแค้นแล้วหากผียังมีความโกรธแค้นอยู่ก็จะทำการเสี่ยงทายไปเรื่อยๆ หรือทำการตั้งดาบใหม่ จำนวน 1-2 ครั้ง เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าผียกโทษให้ และหายโกรธแค้นแล้ว (ขั้นตอนนี้จะใช้เวลายาวนานพอสมควรเฉลี่ยประมาณ 30 นาทีขึ้นไป)

3) เมื่อเสร็จพิธีแล้ว หมอเหยาจะทักทายกับผู้ที่มาร่วมพิธีการเหยาและตีหม้อเหล็ก เป็นการกินค่าคายหรือค่าเดินทางมาของผี หมอแค้นจะหยุดเป่าแคน

4) หมอเหยา ถามถึงสิ่งที่ผีนั้นต้องการ โดยทำการเสี่ยงทายปักดาบลงบนข้าวสารอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้แน่ใจว่าผีคืนขวัญให้ผู้ป่วยแล้ว และจะทำการเสี่ยงทายโดยการนับเมล็ดข้าวสารในมือว่าเป็นจำนวนกี่หรือคู่ตามการเสี่ยงทาย ถ้าได้จำนวนคู่จะทำนายด้วยเมล็ดข้าวสารอีก 3 ครั้ง จนกระทั่งแน่ใจว่าผีให้อภัยแล้ว จากนั้นหมอเหยาจะถามผีว่าต้องการเครื่องบวงสรวง เครื่องเช่นไรอะไรบ้าง

5) การส่งเครื่องสังเวยเช่นไหว้แก้ผี หมอเหยาจะประกอบพิธีกรรมพร้อมการรำรำ ประกอบทำนองของแคนเพื่อให้แน่ใจว่าขวัญของผู้ป่วยกลับมาแล้ว พร้อมการเสี่ยงทายเมล็ดข้าวสาร และปักดาบอีกครั้งจนแน่ใจ และทำพิธีอำลาผี ขอให้ผีนั้นช่วยดูแลคนในหมู่บ้านอย่าได้หนีไปไหน ซึ่งของสังเวยเช่นไหว้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยกองบุญที่ญาติผู้ป่วยจะต้องเตรียมสังเวยให้ผี บุหรี่ หมาก พลุ อย่างละ 1 คู่ พร้อมกับข้าวหวานที่เตรียมไว้เป็นข้าวเหนียวนึ่งสุกผสมกับน้ำตาล

6) หลังพิธีการเหยา ผู้ป่วยจะต้องตั้งถาดเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้ผี หรือถาดเครื่องคายไว้ที่บ้านประมาณ 7-10 วันหรืออาจจะนานกว่านั้นจนกว่าผู้ป่วยจะหายเป็นปกติ หากผู้ป่วยยังไม่หายเป็นปกติญาติผู้ป่วยจะตามหมอเหยามาทำพิธีอีกครั้งหนึ่งเป็นรอบที่ 2 ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการเหมือนเดิมทุกประการจนกว่าผู้ป่วยจะหาย หากประกอบพิธีแล้วผู้ป่วยยังไม่หายหมอเหยาจะทำพิธีกวาดออกไป ให้ผู้ป่วยนอนหันหน้าไปทางทิศตะวันตกใช้ใบไม้จุ่มเกล้าหรือสุรขาวกวาดออกไป แล้วเอาดาบกวาดออกไปอีกรอบ

7) เมื่อครบรอบปีของการเหยา หมอเหยาจะถูกเชิญมาทำพิธีอีกครั้งหนึ่งเพื่อต่ออายุหมอเหยา และขอขมาผีและเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชุมชนผู้ไทยเอง

สำหรับกลุ่มอาการเจ็บป่วยที่ใช้พิธีเหยาประกอบการรักษาได้แก่ อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ได้แก่ ปวดขา ปวดท้องปวดศีรษะ อาการบวมตามร่างกาย อาการเกร็งกล้ามเนื้อ อาการเจ็บป่วยเกี่ยวกับกระดูกและข้อ เป็นต้น เด็กร้องไห้ผิดปกติเป็นเวลานานหลายวัน ซึ่งชาวผู้ไทยเรียกว่า ซาง หรือกำเร็ดเด็กทารกไม่ร้องไห้ คือ มีความผิดปกติเป็นการสร้างขวัญให้แก่ เด็กงูกัด สัตว์มีพิษ แมลงกัดต่อย เป็นไข้ ปวดเมื่อย อ่อนเพลีย ไม่มีเรี่ยวแรง อาการป่วยที่หาสาเหตุไม่ได้ โดยมีความเชื่อจากสิ่งเหนือธรรมชาติกระทำให้เกิดการเจ็บป่วย อุบัติเหตุต่างๆ เมื่อผู้ป่วยกลับมาพักฟื้นที่บ้าน ญาติผู้ป่วยจะกระทำพิธีเหยาเพื่อเรียกขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย อาการเจ็บป่วยวาระสุดท้ายของชีวิต ได้แก่ มะเร็ง เอ็ดส์ (โรคผู้หญิง) เป็นต้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

การแต่งกายเหยา มี 2 ประเภท

1. การแต่งกายเหยาน้อย

การแต่งกายเหยาน้อย ใช้สำหรับผู้ป่วยที่มีอาการไม่ค่อนหนัก เช่นการเหยามอเสี่ยงทาย การเหยาหญิงตั้งครรภ์ การเหยาทำขวัญเด็กทารกร้องไห้ขวัญ การเหยาควงสาวควงบัว เป็นต้น

2. การแต่งกายใหญ่

การแต่งกายใหญ่จะใช้ในกรณี เหยาขอฟ้าขอฝน และการเหยาในระยะสุดท้าย การแต่งกายจะเหมือนคายน้อย แต่เพิ่มเงินเข้าไป 25 บาท (24 บาทจะใส่ไปในคายน้อย อีก 1 บาทจะใส่ ชั้น 5) และนอกจากนี้ยังมีเครื่องประกอบอื่นๆ ที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ แคน และหมอแคน และมีคายน้อยสำหรับหมอแคนด้วย หมอแคนจะเชิญมาต่างหาก คือใครก็ได้สามารถเป่าแคนทำนองเหยาหรือลาลำผู้ไทได้

ภาพที่ 1 อุปกรณ์แต่งกาย (ผู้เขียน)

เครื่องแต่งกายหมอเหยา

จากที่ผู้เขียนบทความได้ไปศึกษารายละเอียดในงานภูไทโลก ครั้งที่10 ที่สกลนคร ผู้เขียนบทความได้พบว่า การแต่งกายในการทำพิธีนั้นผู้ที่เป็นแม่เมืองจะต้องแต่งองค์ทรงเครื่องเต็มที่ เครื่องแต่งกายหมอเหยา หมอเหยาจะพิธีพิธีถันในการแต่งกายมาก นิยมใส่ชุดผู้ไท เสื้อแขนยาว ซิ่นไหมใหม่ท่มสไบทำด้วยผ้าขาวม้า หรือผ้าสไบชนิด ไส้ดุ่มหู มวยผมทัดดอกไม้ (ดอกลั่นทมหรือ ดอกมหาหงส์) ใส่กำไลแขน คือแต่งตัวหรือ “เฮ้” อย่างเต็มที่

ภาพที่ 2 การแต่งการของหมอเหยา (ผู้เขียน)

ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหมอเหยา

การประกอบพิธีกรรมการเหยา จะมีองค์ประกอบต่างๆ ในการจัดเตรียมสถานที่ในการทำพิธี อุปกรณ์ในการทำพิธี เครื่องดนตรีประกอบในการทำพิธี และอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการทำพิธี ในการจัดทำพิธีจะต้องทำเป็นระบบและขั้นตอนของหมอเหยา ในการทำพิธีจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเตรียมอุปกรณ์ในการเหยา ตั้งแต่การเริ่มทำพิธีกรรม จะมีทั้งกลุ่มหมอเหยา กลุ่มชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เข้ามาช่วยในการทำงาน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนเข้าหากัน และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ชาวบ้านกุดหว้า อยู่ด้วยกันแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความโอบอ้อมอารี มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่ชอบใช้ความรุนแรง ประชาชนในหมู่บ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการเหยาอยู่และการเหยายังอยู่ควบคู่กับความเชื่อที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษเมื่อมีอาการเจ็บไข้ที่รักษาไม่หายชาวบ้านจะหันมาพึ่งการเหยาหรือการเสี่ยงทายว่า เหตุเกิดจากอะไร

จึงเกิดการทำพิธี (ลำแพน อัดทะนาค, 2561) เหยา นอกจากความเชื่อในพุทธศาสนาแล้วชาวภูไท บ้านกุดหว้ายยังมีความเชื่อเรื่องผีมาตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี เรื่องบาป บุญคุณโทษ ผีที่ชาวภูไทนับถือ ได้แก่ ผีไร่ผีนา ผีบ้านผีเรือน ผีปู่ตา ผีบรรพบุรุษ ซึ่งเมื่อมีความเชื่อก็จะมีกรการเหยา ในการทำพิธี จะมีหมอเหยาเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารระหว่างคนกับผี ดังนั้นจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของชาวบ้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับความเชื่อ

พิธีกรรมเหยา เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านที่ตกทอดมาจากอดีต พิธีกรรมเป็นการรักษาอาการของผู้ป่วย เป็นที่พึ่งเมื่อไม่ม้ทางรักษาจากแผนปัจจุบันจึงหันมาพึ่งในการเหยาเสี่ยง ดูอาการ คนในหมู่บ้านจะพึ่งการเหยา เพราะหมอเหยามีมาตั้งแต่อดีตที่รักษาคนเจ็บคนป่วยมา จนถึงปัจจุบัน (สมพงษ์ ผิวละมุล, 2561) ดังนั้นจึงเกิดความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับความเชื่อของชาวบ้านที่เชื่อว่าถ้าเหยาแล้วจะสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากร

ในอดีตชาวภูไทมีผูกพันกับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รักความสงบ สมัยก่อนมีการตัดไม้ เพื่อไปสร้างเป็นที่อยู่อาศัย หรือการบุกขุดป่า ก่อนตัดจะมีการบอกกล่าวต่อธรรมชาติ ไม้ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า เขา ห้วย หนองคลองบึง จะมีความเชื่อเกี่ยวกับผี หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ จึงมีข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเชื่อถ้าตัดไม้หรือทำลายทรัพยากรในป่า อาจจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่าโกรธจะทำให้เรามีอาการเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ (สุด อุทโท, 2561) ดังนั้นหมอเหยาที่สามารถติดต่อกับผีได้ ก็จะเป็นตัวกลางที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรเข้าหากัน โดยมีการอาศัยกันพึ่งพากันและกัน

จากความสัมพันธ์ทั้ง 4 ข้อ หมอเหยาจะเป็นคนเชื่อมโยงทุกความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้าหากันเัยการประกอบพิธีกรรม ที่มีการเชื่อมโยงของความเชื่อในพิธีกรรมก่อให้เกิดความศรัทธาในตัวหมอเหยา และเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในการบำบัดอาการเจ็บป่วย

การพัฒนาและการฟื้นฟูหมอเหยาให้มีความยั่งยืน

ชุมชน การเหยามีคุณค่าเชิงการรักษา จึงสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน ด้วยการนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อเรื่องผี ไว้อย่างดงาม ซึ่งอธิบายได้จาก พิธีกรรมของการ

เหยาและลักษณะการเหยา เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนบทความได้นำเสนอเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีพิธีกรรมการเหยา ของชาวภูไท ให้ชุมชนและชาวผู้ไทได้เห็นคุณค่า จะทำให้เกิด ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นระหว่างหมอเหยากับชุมชน และการอนุรักษ์ของท้องถิ่นที่มีการ ส่งเสริมระบบความเชื่อที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติกันมาสืบมา มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการ เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหรือ ให้ประชาชนในหมู่บ้านร่วมกันรักษาวัฒนธรรมประเพณี ของบรรพบุรุษอยู่ให้ลูกหลานได้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตให้คงอยู่ เพื่อการสืบสานการ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษสู่ลูกหลานให้คงอยู่ต่อไป

ภาครัฐ รัฐได้เข้ามาสนับสนุนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมในการเข้ามาสนับสนุนให้ชุมชน รักษาวัฒนธรรมของตนเอง ให้ชุมชนนำภูมิปัญญาของตนเองออกมาใช้อย่างเต็มที่ตามความเชื่อ ของชาวบ้าน

การส่งเสริมการจัดการภาครัฐ

แนวคิดการกระจายอำนาจ

การกระจายอำนาจ หมายถึง ระบบการบริหารประเทศที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นต่างๆมี อำนาจในการดูแลกิจการหลายๆด้านของตนเองไม่ใช่ปล่อยให้รัฐบาลการรวมศูนย์อำนาจในการ จัดการกิจการแทบทุกอย่างของท้องถิ่นกิจการที่ท้องถิ่นมีสิทธิจากการดูแลมากได้แก่ ระบบ สาธารณูปโภคการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพชีวิตทรัพย์สินและการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

การกระจายอำนาจ (Decentralization)

คือการโอนกิจการบริการสาธารณะบางเรื่องจากรัฐหรือองค์การปกครองส่วนกลางไปให้ ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศหรือหน่วยงานบางหน่วยงานรับผิดชอบจัดทำอย่าง เป็นอิสระจากองค์การปกครองส่วนกลางดังนั้นเห็นว่าการกระจายอำนาจมี 2 รูปแบบ คือ

1. การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น หรือการกระจายอำนาจตามอาณาเขต หมายถึงการมอบ อำนาจให้ท้องถิ่นจัดทำกิจการหรือบริการสาธารณะบางเรื่องภายในเขตของแต่ละท้องถิ่นและ ท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองตนเองพอสมควร

2. การกระจายอำนาจตามบริการ หรือการกระจายอำนาจทางเทคนิค หมายถึงการโอน กิจการบริการสาธารณะบางกิจการจากรัฐหรือองค์การปกครองส่วนกลางไปให้หน่วยงานบาง

หน่วยงานรับผิดชอบจัดทำแยกต่างหากและอย่างเป็นอิสระโดยปกติแล้วจะเป็นกิจการซึ่งการจัดทำต้องอาศัยความรู้ความชำนาญทางเทคโนโลยีแขนงหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น การสื่อสาร วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ การผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น

การกระจายอำนาจรัฐกับการอนุรักษ์ท้องถิ่น

บทบาทของรัฐในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ

รัฐยังไม่ได้ให้การสนับสนุนในพิธีกรรมของชาวบ้านเท่าไร ยิ่งขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบำรุงรักษาวัฒนธรรม ในจารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นในการทำพิธีเหยาของชาวภูไท การดำเนินงานของรัฐยังขาดการกำหนดนโยบายและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดการสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาวภูไท และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ให้ประชาชนมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

ในมุมมองของผู้เขียนมีความคิดว่า รัฐควรสนับสนุนกิจกรรมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ให้มีศักยภาพมากขึ้น โดยส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมศึกษาข้อมูล ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีต ประเพณีและพิธีกรรม ฯลฯ อย่างเป็นระบบ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การในอนุรักษ์ประเพณี รัฐต้องกระจายอำนาจ (Decentralized Government From hierarchy to participation and teamwork) เป็นการกระจายอำนาจของรัฐบาลจากลำดับชั้นไปสู่การมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีม เป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจ รัฐบาลกลางไปสู่รัฐบาลท้องถิ่น ให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจหรือการแก้ไขปัญหาในพื้นที่มากขึ้นมีการกระจายอำนาจรัฐให้ประชาชนมีส่วนร่วม ประชาชนมีการบริหารตนเอง และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์วัฒนธรรมให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ส่งเสริมวัฒนธรรม มีให้มีการความสอดคล้องกับยุคใหม่

มุมมองการกระจายอำนาจ

ผู้เขียนคิดว่า การที่รัฐลดอำนาจส่วนภูมิภาค รัฐไปเพิ่มอำนาจให้กับท้องถิ่น และเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชน ซึ่งจะเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม รัฐต้องกระจายอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม สามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้มากขึ้น ในมุมมองของผู้เขียนใน

อนาคตจะต้องแก้เรื่องที่เป็นการติดขัดหรืออุปสรรคสำหรับการกระจายอำนาจให้หมด ผู้เขียนบทความเชื่อว่า การกระจายอำนาจในการตัดสินใจ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อท้องถิ่นมากขึ้นและมีบทบาทในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญญาในพื้นที่มากยิ่งขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการทำให้ชุมชนเข้มแข็งแล้วสามารถยืนบนขาของตัวเองได้ ก็จะสามารถทำให้เศรษฐกิจก็จะชุมชนก็จะดีขึ้น

สรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ประเพณีหมอเหยา ของชาวภูไท ที่นำแนวคิดของการกระจาย อำนาจ และการส่งเสริมการจัดการภาครัฐมาใช้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น เพื่อให้มีความเข้มแข็ง เป็นการส่งเสริมให้ประเพณีอยู่ควบคู่กับชุมชนในมุมมองของผู้เขียนคิดว่าเป็น ความเชื่อเหมือนกับศาสนาเพราะว่าทุกศาสนาจะสอนให้คนเป็นคนดีและเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของ ชาวบ้านก็จะนำมาซึ่งความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว มีการปรองดองกัน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น น ไปสู่การอนุรักษ์ประเพณีของชุมชน ก่อให้เกิดเป็นแนวคิดของการอนุรักษ์ ที่ส่งผลทำให้เกิดการ รักษาให้คงอยู่ไม่ให้เลือนรางหายไป จะเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับชุมชนเข้า หากัน เป็นการพัฒนาฟื้นฟูหมอเหยาให้ชุมชนเข้มแข็งในการส่งเสริมให้ประเพณีหมอเหยาให้มีความ ยั่งยืน เพื่อให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีโดยรัฐให้เอกชนเข้ามา ช่วยในเรื่องทำสื่อเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัฒนธรรม ให้สังคมภายนอกได้ รับทราบว่าที่ตำบลกุดหว้า จังหวัดกาฬสินธุ์มีประเพณีที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มีการสอดแทรก กิจกรรมในการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีความสนใจในประเพณีจะเป็นการสร้างกิจกรรมให้คนใน ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น เป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจของ ประชาชนในการแก้ไขปัญญาของเขตพื้นที่ของตนเองได้ถูกจุด ประชาชนก็จะมีส่วนร่วมในการดูแลมี การรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น จะเป็นการส่งเสริมองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่รัฐและ เอกชนได้เข้ามาสนับสนุนในการส่งเสริมศักยภาพทางวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). *พิธีเหยา*, สืบค้นจาก. (2561 พฤศจิกายน 5). <http://www.m-culture.go.th/ilovethicure/indexp>.
- ไชแสง ศุขะวัฒนะ. (2530). *การอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเอกสาร ประกอบการบรรยายสัมมนาการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุไลลักษณ์ เอื้อพันธ์. (2559). *การวิเคราะห์การร่วมระหว่างรัฐและภาคเอกชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการ.
- ทรงคุณ จันทจร.(2540). *การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวไทย: ศึกษากรณีชาวไทยอำเภอหนองสูง จังหวัด มุกดาหาร*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธัญญลักษณ์ ไชยสุข มูลเลอร์. (2551). *หมอเหยา: วิถีชีวิตการดูแลสุขภาพของชาวกูไท*. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นางลำแพน อัดทะนาค. หมอเหยา. *สัมภาษณ์*. 4 สิงหาคม 2561.
- นางสุด อุทโท. นักแสดงในพิธีกรรมเหยา. *สัมภาษณ์*. 4 สิงหาคม 2561.
- นายสมพงษ์ ผิวละมุล. นักแสดงในพิธีกรรมเหยา. *สัมภาษณ์*. 4 สิงหาคม 2561.
- ประภากร แก้วพรรณนา. (2544). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. อุตรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2529). *วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาภรณ์ ณ สงขลา และคณะ. (2530). *รายงานการสำรวจจิตรกรรมฝาผนังวัดคลองน้ำเค็ม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อลงกรณ์ อธิพิณ. (2558). *การใช้วัฒนธรรมจากบทธำมรงค์ประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวไทยใน 4 จังหวัด : กาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร*. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 12(3), 93–106.